

К. Е. Майлуци
аспірантка кафедри міжнародного та європейського права
Національний університет «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна

РОБОТА ІНСТИТУТУ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА З КОДИФІКАЦІЇ ПРАВИЛ ПРО ПРАВОНАСТУПНИЦТВО ДЕРЖАВ У ПИТАННЯХ МІЖНАРОДНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Анотація. Стаття присвячена розгляду підготовки резолюції Інституту міжнародного права «Про правонаступництво держав у питаннях міжнародної відповідальності», яка є приватним проектом з кодифікації правил про правонаступництво щодо відповідальності. Резолюція стосується взаємодії двох важливих сфер міжнародного права: правонаступництва та відповідальності держави. Резолюція стосується наслідків міжнародно-протиправного діяння, яке мало місце до дати правонаступництва. Зокрема, в Резолюції розглядаються наслідки міжнародно-протиправного діяння, вчиненого державою-попередником проти третьої держави (або іншого суб'єкта міжнародного права). Кодифікація і прогресивний розвиток у цій галузі потенційно можуть сприяти більшій ясності та передбачуваності відносин правонаступництва держав з питань відповідальності, тому слід підтримати подальше дослідження практики держав з метою обґрунтування ідеї наступництва прав і зобов'язань у контексті відповідальності держав.

Ключові слова: правонаступництво, міжнародна відповідальність, Інститут міжнародного права, Комісія міжнародного права ООН, прогресивний розвиток міжнародного права.

У серпні 2015 року одна з найстаріших установ у галузі міжнародного права – Інститут міжнародного права, – на своїй 77-й сесії, що відбулася в Таллінні, прийняв Резолюцію «Про правонаступництво держав у питаннях міжнародної відповідальності» [1] (далі – Резолюція).

Робота над цим питанням розпочалася ще в 2003 році на сесії в Брюгге та є результатом майже восьмирічної роботи. Положення, що знайшли відображення в Резолюції, ґрунтуються на міждержавній та судовій практиці та мають на меті прогресивний розвиток міжнародного права з питань правонаступництва щодо відповідальності держави.

Права наступництво держав стало занедбаною темою міжнародного права після того, як найважливіша хвиля деколонізації досягла свого піку наприкінці 1970-х. Тема правонаступництва держав знову зацікавила науковців після падіння Берлінської стіни, вона зумовлена появою нових держав, головним чином у результаті розпаду так званих соціалістичних держав (таких як Радянський Союз, Югославія та Чехословаччина) та об'єднання інших держав (таких як Німеччина та Ємен). Завершення надто тривалих процесів деколонізації в Намібії в 1991 році та в Тиморі-Лешті у 2002 році також сприяло відновленню інтересу до цієї теми. Відокремлення в 1993 році Еритреї від Ефіопії призвело до виникнення спорів та кривавого збройного конфлікту. Односторонні декларації про незалежність були опубліковані щодо Косово в лютому 2008 року, а щодо Південної Осетії та Абхазії кількома місяцями пізніше.

У січні 2011 року на референдумі, проведеному в Південному Судані на основі Мирної угоди 2005 року між урядом Судану та Народним визвольним рухом Судану, більшість учасників прийняла рішення про створення нової держави [2], яка з'явилася 9 липня 2011 року і стала останнім членом, прийнятим до Організації Об'єднаних Націй.

20 вересня 2011 року Палестина, державність якої була оскаржена (хоча фактично одностайною є думка, що вона має право бути державою), звернулася з проханням прийняти її як державу-члена до Організації Об'єднаних Націй. Рада Безпеки не прийняла жодного рішення щодо цієї заяви, і 29 листопада 2012 року Палестина отримала статус держави-спостерігача Генеральної Асамблеї [3].

Усе ще залишається на міжнародному порядку денному здійснення права на самовизначення жителями Західної Сахари, що включає можливість утворення незалежної державності.

У контексті української кризи Крим та місто Севастополь були включені (анексовані) до складу Росії, а в 2014 році у східній частині країни з'явилися самопроголошені незалежні утворення.

Референдуми про незалежність відбулися у Квебеку (1995 р.) та Шотландії (2014 р.). Інші суперечливі референдуми були організовані в односторонньому порядку в Іракському Курдистані та Каталонії (Іспанія) у 2017 році.

Наведені та інші численні приклади створення нових держав, а також різні спроби відокремлення територій у всьому світі ставлять питання про те, чи забезпечує міжнародне право регулювання різних аспектів правонаступництва держав, що виникають, загалом і питання відповідальності держави зокрема. Тому питання навколо створення нових держав за міжнародним правом (і його наслідків з точки зору правонаступництва) залишаються нині надзвичайно актуальними.

Резолюція Інституту не стосується жодної із зазначених вище конкретних ситуацій та не займає позиції щодо їх правової характеристики, оскільки це не було завданням доповідача. Мета – встановити загальні правила щодо ситуацій правонаступництва держави у сфері міжнародної відповідальності.

Інститут міжнародного права в пункті 2 статті 2 своєї резолюції майже дослівно відтворює формулювання статті 6 Віденської конвенції про правонаступництво держав щодо міжнародних договорів 1978 року [4]: «Справжня резолюція застосовується тільки до наслідків правонаступництва держав, що здійснюється відповідно до міжнародного права і особливо відповідно до принципів міжнародного права, втілених у Статуті Організації Об'єднаних Націй» [1]. У цьому визначенні звертає на себе увагу словосполучення «відповідно до принципів міжнародного права». У зв'язку з цим доречно погодитися з позицією, висловленою в доповіді доповідача Інституту міжнародного права в 2015 році, про те, що «в незаконній ситуації, наприклад у ситуації завоювання, ніякого правонаступництва держав не відбувається саме через її незаконний характер. ... У випадках з незаконними утвореннями, які заявляють про свою державність, як це мало місце, наприклад, у випадку Південної Родезії, не йдеться про правонаступництво держав, оскільки ці утворення не можуть претендувати на статус держави» [5, para. 24].

Резолюція стосується наслідків міжнародно-протиправного діяння, яке мало місце до дати правонаступництва. Зокрема, в Резолюції розглядаються наслідки міжнародного протиправного діяння, вчиненого державою-попередником проти третьої держави (або іншого суб'єкта міжнародного права). Вона також аналізує наслідки міжнародного протиправного діяння, вчиненого третьою державою (або іншим суб'єктом міжнародного права) щодо держави-попередника до дати правонаступництва. Таким чином, сфера дії Резолюції відрізняється від статей про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння Комісії міжнародного права ООН. Ці статті, що застосовуються у випадках правонаступництва держави, стосуються виключно міжнародно-протиправних дій, вчинених після дати правонаступництва.

Резолюція стосується взаємодії двох важливих сфер міжнародного права: правонаступництва та відповідальності держави. Ці дві сфери були на порядку денному Комісії міжнародного права ООН протягом десятиліть. У галузі відповідальності держави за міжнародно-протиправні дії Комісія міжнародного права ООН підготувала звіт статей, які значною мірою розглядаються та застосовуються на практиці та у судовій практиці як такі, що відображають загальне міжнародне право. Тема правонаступництва держав була проаналізована Комісією міжнародного права ООН та частково кодифікована двома договорами: Віденською конвенцією про правонаступництво держав щодо договорів 1978 року [4] та Віденською конвенцією про правонаступництво держав щодо державної власності, архівів та боргів 1983 року [6].

На початку роботи Комісії міжнародного права ООН було запропоновано включити питання правонаступництва щодо відповідальності, але в кінцевому підсумку було вирішено не займатися цим питанням. Більш того, Віденська конвенція 1978 року містить положення, яке чітко вилучає питання відповідальності держави зі сфери дії договору. Аналогічним чином Віденська конвенція 1983 року включає загальну статтю, що визначає сферу її положень, виключаючи тим самим питання відповідальності держави.

Незважаючи на ці два вищезазначені загальні положення, що містяться у Віденських конвенціях про правонаступництво держав, і позицію, яку Комісія міжнародного права ООН зайняла у коментарі до Статей про відповідальність держави, у цих кодифікаційних текстах розглядаються певні ситуації, в яких міжнародні протиправні дії вчиняються до дати правонаступництва. Це такі ситуації: а) дії, вчинені повстанським рухом, що призвели до подальшого створення нової держави; б) протиправні дії, що мають тривалий характер, що відбуваються як до, так і після дати правонаступництва; в) дії, що дозволяють здійснювати дипломатичний захист, які були вчинені проти держави-попередника до дати правонаступництва.

Протягом десятиліть взаємодія між сферами правонаступництва держави та відповідальністю держави викликала мало інтересу в літературі. Як зазначив арбітражний суд у Справі про маяки 1934 року, «питання про передачу відповідальності у разі територіальних змін представляє найбільші труднощі справи, яка ще не досить розроблена, щоб дозволити рішення, які одночасно є певними та застосовними однаково у всіх можливих випадках» [7]. Під час розробки статей Комісії міжнародного права ООН про відповідальність держав останній спеціальний доповідач, професор Джеймс Кроуфорд, наголосив на труднощах та невизначеностях, пов'язаних із цим питанням: «Незрозуміло, чи вдасться новій державі

понести будь-яку відповідальність попередньої держави стосовно її території» [8, с. 119]. Суддя Сюе у своїй Декларації у Справі, що стосується застосування Конвенції про попередження злочину геноциду і покарання за нього (Хорватія проти Сербії), також зазначила «про наступність відповідальності у сфері загального міжнародного права» [9, para. 22], додавши, що «правила відповідальності держави у разі правонаступництва ще мають бути розроблені» [9, para. 23].

Комісія Бадінтера, створена в рамках Мирної конференції для колишньої Югославії, торкаючись цього питання, заявила, що «правила, що застосовуються до правонаступництва держави, і відповідальність держави підпадають під різні сфери міжнародного права» [10]. Комісія Бадінтера зробила це зауваження в контексті питання, що стосується випадків збитків, завданих під час війни, у разі розподілу боргів, власності та архівів між державами-наступниками. Очевидно, що питання полягало не в тому, чи існувало наступництво військових боргів, а в тому, чи впливатимуть дії, що скоєні самими державами-наступниками, на розподіл боргів та активів, «успадкованих» від колишньої Югославії.

Як бачимо, існує невизначеність у доктрині та практиці держав щодо питання правонаступництва держави стосовно відповідальності. Яким би складним не було це питання, воно, очевидно, залишається важливим у міжнародному праві.

Принципова актуальність питання та важливість роботи Інституту підкреслюється недавнім рішенням Комісії міжнародного права ООН продовжити вивчення питання правонаступництва щодо відповідальності держав. На своїй 69-ій сесії, у травні 2017 року, Комісія міжнародного права ООН вирішила включити тему «Правонаступництво держав у питаннях відповідальності держави» у порядок денний своєї роботи та призначила професора Павла Штурму спеціальним доповідачем. Підготовлений спеціальним доповідачем П. Штурмою доповіді [11] здебільшого відповідають рішенням, прийнятим Інститутом міжнародного права, викладеним у його резолюції.

У 2003 році на сесії в Брюгге Інститут міжнародного права створив комісію з «правонаступництва держави з питань відповідальності держави» (далі – Комісія). На Неаполітанській сесії в 2009 році Комісія обговорила загальні питання, які повинні бути висвітлені в її роботі. Доповідач поширив першу версію своєї попередньої заяви, яка була обговорена Комісією на сесії в Родосі в 2011 році. За підсумками обговорення 31 серпня 2011 р. була опублікована нова версія попередньої заяви, що включала анкету, яка враховувала різноманітні занепокоєння, порушені доповідачем, а також іншими членами Комісії.

9 серпня 2013 р. доповідач подав свій попередній звіт, включаючи проєкт резолюції, який був прийнятий за результатами обговорення на Токійській сесії Комісії. Проєкт резолюції був прийнятий з деякими, хоча і не суттєвими змінами, та винесений на пленарне засідання. На Токійській сесії на другому пленарному засіданні відбулася загальна дискусія з цього питання, а на четвертому пленарному засіданні проведено поетапне обговорення проєкту резолюції. Беручи до уваги такі обговорення, доповідач підготував першу версію свого остаточного звіту, а новий проєкт резолюції був направлений членам Комісії 7 березня 2015 року. Остаточний звіт доповідача було опубліковано 28 червня 2015 року з урахуванням зауважень та пропозицій членів Комісії [12] та був обговорений членами Інституту на пленарному засіданні в Таллінні у серпні 2015 року. В результаті обговорення було внесено низку змін до тексту Резолюції, та остаточний текст резолюції було прийнято на Таллінській сесії 28 серпня 2015 року.

Хоча Комісія Інституту усвідомлювала чутливі політичні аспекти, пов'язані з деякими проблемами правонаступництва держав щодо міжнародної відповідальності, вона вважала вдалою підготовлену кодифікацію цього питання. Комісія вважала, що її завдання – не лише врахувати практику, якої дотримуються держави та міжнародні органи, а й запропонувати рішення, які є найбільш відповідними з огляду на конкретні обставини кожної ситуації. Справді, питання впливу ситуації правонаступництва держави на попередній міжнародно-протиправний акт, наслідки якого залишаються відкритими, є більш технічним, ніж політичним.

Під час дискусії щодо прийняття теми на сесії в Брюгге в 2003 році були висловлені певні сумніви (зокрема, деяких членів Інституту, які згодом стали членами Комісії) щодо можливості кодифікації цього предмета, а отже, і щодо прийняття відповідної резолюції Інститутом [12, с. 127]. У попередній доповіді, опублікованій у 2013 р., пояснюється, що є місце для кодифікації та поступового розвитку міжнародного права у формі зводу статей. Досягнуті результати та той факт, що Комісія міжнародного права ООН вирішила продовжити роботу з кодифікації цього питання, додатково ілюструє важливість Резолюції, підготовленої Інститутом міжнародного права.

Комісія також обговорила сферу та зміст майбутньої резолюції. Одне з питань, що виникло, полягало в тому, чи слід Комісії обмежитися аналізом відповідальності за міжнародні протиправні дії або також

охопити питання, що стосуються так званої «об'єктивної відповідальності». Комісія переважно підтримала ідею зосередитись лише на питанні відповідальності держави за міжнародні протиправні дії.

Нарешті, слід додати, що хоча початковий проєкт Резолюції був зосереджений на ситуаціях, в яких жертвою міжнародно-протиправного діяння є держава, і поширив їх на ситуації, коли жертвою є народ, що має право на самовизначення, остаточний текст був складений таким чином, щоб включати інші ситуації, коли жертва також є індивідом або іншим приватним суб'єктом, а також групою людей, іншою за народ. Головною метою цієї зміни було забезпечення того, щоб Резолюція охоплювала міжнародні протиправні дії щодо порушень зобов'язань з прав людини.

Резюмуючи, зазначимо, що Резолюція Інституту міжнародного права «Про правонаступництво держав у питаннях міжнародної відповідальності» є приватним проєктом з кодифікації правил про правонаступництво щодо відповідальності. Її положення є дуже корисними в плануванні роботи Комісії міжнародного права ООН. Кодифікація і прогресивний розвиток у цій сфері потенційно можуть сприяти більшій ясності та передбачуваності відносин правонаступництва держав з питань відповідальності, тому слід підтримати подальше дослідження практики держав з метою обґрунтування ідеї наступництва прав і зобов'язань у контексті відповідальності держав.

ЛІТЕРАТУРА

1. The Institute of International Law's Resolution on State Succession and State Responsibility. URL: <https://www.cambridge.org/core/books/institute-of-international-laws-resolution-on-state-succession-and-state-responsibility/D03805DDC04B23BD190666DA287DB0A0>.
2. The Comprehensive Peace Agreement between the Government of the Republic of the Sudan and the Sudan's People's Liberation Movement. Sudan People's Liberation Army is available on the website of the United Nations Mission in Sudan. URL: <http://unmis.unmissions.org>.
3. Резолюция, принятая Генеральной Ассамблеей 29 ноября 2012 года 67/19 «Статус Палестины в Организации Объединенных Наций» (A/67/L.28 и Add.1). URL: <https://undocs.org/pdf?symbol=ru/A/RES/67/19>.
4. Віденська конвенція про правонаступництво держав щодо договорів 1978 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_185#Text.
5. Венская конвенция о правопреемстве государств в отношении государственной собственности, государственных архивов и государственных долгов 1983 г. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_072#Text.
6. Yearbook of the Institut of International Law. Volume 76. Session of Tallinn (Estonia), 2015. 850 p.
7. Lighthouses Case between France and Greece (France v. Greece). Judgment No. 22. 17 March 1934. Permanent Court of International Justice. URL: http://www.worldcourts.com/pcij/eng/decisions/1934.03.17_lighthouses.htm.
8. Commentaries to the Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts Adopted by the International Law Commission at its Fifty-Third Session (2001). URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf.
9. Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro). International Court of Justice. URL: <https://www.icj-cij.org/en/case/91/judgments>.
10. International Conference on the Former Yugoslavia Documentation on the Arbitration Commission under the UN/EC (Geneva) Conference: Advisory Opinions Nos. 11-15 of the Arbitration Commission International Legal Materials. 1993. Vol. 32, No. 6. P. 1586–1598.
11. First report on succession of States in respect of State responsibility, by Pavel Šturma, Special Rapporteur, 69th session, ILC, 2017, A/CN.4/708, 31 May 2017. URL: https://legal.un.org/ilc/guide/3_5.shtml.
12. Institut de Droit international, 14th Commission, 'State Succession in Matters of State Responsibility / La succession d'Etats en mati e re de responsabilite internationale', Rapporteur Marcelo G. Kohen, Final Report, 28 June 2015. URL: https://www.idi-iil.org/app/uploads/2017/06/IDI_14_Kohen.pdf.

К. Э. Маилуни. Работа Института международного права по кодификации правил о правопреемстве государств в вопросах международной ответственности. – Статья.

Аннотация. Статья посвящена рассмотрению подготовки резолюции Института международного права «О правопреемстве государств в вопросах международной ответственности», которая является частным проектом по кодификации правил о правопреемстве относительно ответственности. Резолюция касается взаимодействия двух важных сфер международного права: правопреемства и ответственности. Резолюция рассматривает последствия международно-противоправного деяния, которое имело место до даты правопреемства. В частности, в резолюции рассматриваются последствия международного противоправного деяния, совершенного государством-предшественником против третьего государства (или другого субъекта международного права). Кодификация и прогрессивное развитие в этой области могут способствовать большей ясности и предсказуемости отношений правопреемства государств по вопросам ответственности, поэтому следует

поддержатъ дальнейшее исследование практики государств с целью обоснования идеи преемственности прав и обязательств в контексте ответственности государств.

Ключевые слова: правопреемство, международная ответственность, Институт международного права, Комиссия международного права ООН, прогрессивное развитие международного права.

K. Mailunts. The work of the Institute of International Law on the codification of rules on the succession of states in matters of international responsibility. – Article.

Summary. The article is devoted to the consideration of the preparation of the resolution of the Institute of International Law “On the succession of states in matters of international responsibility”, which is a private project for the codification of rules on succession regarding international responsibility. The resolution concerns the interaction of two important areas of international law: succession and responsibility. The resolution addresses the consequences of an internationally wrongful act that took place prior to the date of succession. In particular, the resolution examines the consequences of an international wrongful act committed by a predecessor state against a third state (or other subject of international law). Codification and progressive development in this area can contribute to greater clarity and predictability of the relationship of succession of States on issues of responsibility, therefore, further research on the practice of States should be supported in order to substantiate the idea of succession of rights and obligations in the context of State responsibility.

Key words: legal succession, international responsibility, Institute of International Law, UN International Law Commission, progressive development of international law.

УДК 347.962.2

А. С. Ребриш

кандидат юридичних наук,

асистент кафедри судоустрою та прокурорської діяльності
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

м. Харків, Україна

ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТАТУСУ ПОМІЧНИКА СУДДІ

Анотація. У статті розглянуто питання вдосконалення окремих елементів правового статусу помічника судді. Детально проаналізовано чинні вимоги судоустрійного законодавства та їх співвідношення з посадовими обов'язками зазначеної посади. Крім того, обґрунтовано необхідність приведення норм профільних актів у відповідність до термінологічного апарату чинного законодавства про вищу освіту.

Ключові слова: помічник судді, вимоги до помічників судді, рівень освіти, правовий статус помічника судді, вища освіта.

Питання працевлаштування випускників юридичних закладів вищої освіти на сьогодні є вкрай актуальним. Ринок юридичних послуг є перенасиченим; кількість освітніх закладів, які готують студентів за спеціальністю «081 Право» чимала; вимоги до деяких посад зависокі. Саме така сукупність факторів стала причиною розробки законопроекту «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо спрощення доступу до професійної діяльності у галузі права». Основною ідеєю законодавця є спрощення вимог до помічників суддів, адвокатів і нотаріусів в частині освітньо-кваліфікаційного рівня їх підготовки. Так, запропоновано до цих посад передбачити вимогу першого рівня вищої освіти – бакалавра.

Такі дії стали поштовхом до наукового осмислення окресленого питання та з'ясування можливості внесення запропонованих змін щодо помічників суддів шляхом співставлення їх посадових обов'язків з тими знаннями, уміннями, навичками та компетентностями, які набуваються під час навчання студентами на різних освітніх рівнях.

Так, ч. 1 ст. 92 Закону України «Про державну службу» визначає: до посад патронатної служби належать посади радників, помічників, уповноважених та прес-секретаря Президента України, працівників секретаріатів Голови Верховної Ради України, його Першого заступника та заступника, працівників секретаріатів депутатських фракцій (депутатських груп) у Верховній Раді України, працівників